

ב"ה סוף שבט ה'תשס"ה

משכן

המחצית השניה של ספר שמות וחלק נכבד מספר ויקרא עוסקים במשכן ובעבודתו. המרחק ההיסטורי מתופעות אלו כממשיות בחיי הרוח של העם הולידו פרשנויות מגוונות למשמעותו וטיבו. נגע בחלקן היום.

חלק מן השאלות נובעות מן הפער התדמיתי הראוי לקשר עם האל לבין האופן שקשר זה מתואר – כביכול – בתורה. **האברבנל** דן במספר שאלות מרכזיות.

אברבנאל תחילת פרשת תרומה:

למה ציווה יתברך במעשה המשכן ואמר: 'ושכנתי בתוכם' - כאילו הוא יתברך גשם [=דבר גשמי] מוקף ומוגבל במקום - שהוא הפך האמת, כי הוא יתברך אינו גשם, ואינו כוח בגשם, ואיך יחסר לו מקום? והוא יתברך אמר: 'השמים כסאי והארץ הדום רגלי -איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי?' (ישעיה ס"ו, א), גם שלמה אמר על בניין הבית: 'והנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, אף כי הבית הזה אשר בניתי (מל"א ח,כז), והם מאמרים הסותרים זה את זה.

מהי הסתירה בין המאמרים [בין הפסוקים השונים]? מהי הבעיה ההגותית העולה מן הציווי לבנות משכן? לפני שנתבונן בתשובתו של האברבנאל שימו לב היטב לפסוק עצמו:

ספר שמות פרק כה

(ח) וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם:

היש לכם פתרון? לפסוק זה נסמך מדרש שרבים ציינוהו כמדרש חז"ל – אך כנראה שהוא לא נמצא בכתביהם למרות שסגנונו בהחלט מתאים לחז"ל:

'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' – בתוכו לא נאמר, אלא בתוכם [בתוך כל אחד מישראל].

ביחס למשמעותו של המדרש מצאנו מספר ביאורים למשל בעל צידה לדרך:

- להורות שאין השכינה שורה במקדש מחמת המקדש כי אם מחמת ישראל – 'כי היכל ה' המה'.

המילים היכן ה' המה לקוחות מספר ירמיהו פרק ז' פסוק ד'. אולם במהלך הדורות השתמש בהם כפרפרזה לאנשים או לצדיקים. לפי קו מחשבה זה אנו מתקרבים לביאור של המלבי"ם לפסוק:

ציווה כי כל אחד יבנה לו מקדש מחדרי לבו, כי יכין את עצמו להיות משכן לה' ומעוז לשכינת עוזו, וכן מזבח להעלות כל חלקי נפשו לה' עד שימסור נפשו לכבודו בכל עת.

מה ההבדל בין שני הפירושים? איזה פירוש קרוב יותר לפשוטו של מקרא? מה המניע לפי דעתך, להתרחק מפשוטו של מקרא בענין זה? נשוב לשאלותיו של האברבנאל.

בענין הכרובים שציווה יתברך לעשות על הכפורת. כי הגה ייראה שהיה עובר בזה על' לא תעשה לך פסל וכל תמונה...! ואיך ציווה אותם לעשות מה שהוזהרו עליו?

לבהירות השאלה כדאי להציץ בשמות פרק כה פסוקים יז-כא. האין בעשיית אלו הכרובים פסול? לפתרון מקומי של שאלה זו ניתן לראות אחת מן התובנות המרכזיות של ריה"ל בספרו הכוזרי:

Comment [1a]: רבי דון יצחק בן

יהודה אברבנאל (1437-1508), מדינאי יהודי, פילוסוף, פרשן מקרא, ואיש כספים. נולד בליסבון, פורטוגל, נפטר בונציה, איטליה. פירושו על המקרא מתאפיין בכך שהוא פותח בשאלות ועונה עליהן בגוף הפירוש. היה בן למשפחה שהתייחסה על גזע דוד המלך, אשר לפי מסורת משפחתית הגיעה לספרד מיד לאחר חורבן בית המקדש הראשון. נקרא על ידי המלך פרדיננד לעמוד בראש האוצר המלכותי. כשהחליטו המלך פרדיננד והמלכה איזבלה על גירוש יהודי ספרד, עזב משרה זו, מאס בחיי העושר והשלווה בזמן שאחיו אומללים. ידוע כמבקר גדול של הצילוויוציה ושל השלטון המלוכני.

Comment [2a]: רבי מאיר ליבוש

בן יחיאל מיכל (1809 - 1879) (המלבי"ם) מפרשני המקרא והפוסקים האחרונים. מונה לרב בבוקרשט (רומניה) בה נוסד בית הכנסת על שמו. ברומניה היה מגדולי הנאבקים נגד הרפורמים... נודע בדרך ייחודית בפירושו המקראי ביחס שבין הפשט לדרש. לשיטתו, אין שום חזרה וכפילות בפסוקים, ושום ביטוי לא בא לתפארת הקריאה" למלבי"ם היתה השכלה רחבה שאתה שיקע בפירושי, וכך אנו מוצאים פעמים אחדות בפירושו אזכורים של קאנט ופילוסופים אחרים.

ספר הכוזרי - מאמר ראשון סעיפים עז-עט

וזהו שורש האמונה ושרש הכפירה כאחד:

כי הדברים המכונים לקבלת הרשמים האלוהיים ההם אינם בתחום ידיעת האדם ואי אפשר לו לאדם לשער כמותם ואיכותם ולו גם ידע מהותם לא היה יודע זמניהם ומקומותיהם והרכביהם ואת דרך הכנתם לכל זה יש צורך בידיעה אלוהית המגיעה שלמה ומבארת תכלית באור מאת הא-לוה עצמו והנה מי שהגיע אליו ידיעה זו והוא מקים על פיה בלב שלם את מצות האלוהים לכל פרטיה ותנאיה הוא המאמין אך מי שמשתדל להכין דברים לקראת קבלת הרשמים האלוהיים בחכמת אנוש בלבד על דרך ההיקש והסברה או לפי מה שימצא בספרי האצטגנינים על דרך הורדת הכוחות הרוחניים או על ידי עשיית הטלסמאות [=מעין קמיעות] הוא הכופר.

האם ההבדל בין המאמין לכופר הוא בצורת הפולחן? האם לאור דברי ריה"ל אלו ניתן להשיב תשובה לשאלתו השניה של האברבנאל? נעיין עתה בתשובתו שלו:

... היתה כוונתו במעשה המשכן וכליו שלא יחשבו שעזב את ה' את הארץ הזאת ויאמרו שבשמים כיסאו והוא מרוחק מבני אדם וכד' להסיר מלבם האמונה הכוזבת הזאת, צווה שיעשו לו משכן כאלו הוא ישכון בתוכם שיאמינו כי אל חי בקרבם והשגחתו העליונה דבקה עימם. זה עניין "ושכנתי בתוך בני ישראל"... "השוכן אותך בתוך טמאותם"... שכולו משל ומליצה, להשראת שכנתו ולדבוק השגחתו בהם... וצווה לשים הכיור וכנו כמזהיר אותו: "רחצו הזכו, הסירו רע מעלליכם": ומזבח העולה – לשרוף שמה תאוותיהם הגשמיות ויצרם הרע, ובהיכל היה שלחן ומנורה ומזבח הקטרת – כאלו כלים לשרת לפני מלכו של עולם (לא שהיה הוא ית' צריך לדבר מכל זה חלילה וחס) אלא להשריש בנפשותם כי ה' אלוקים מתהלך בקרב מחניהם. וכמו שאמר על דרך השיר (שיר השירים) "הנה הוא עומד אחר כתלנו, מציץ מן החרכים" כל מחשבותיהם, וזו עצמה היתה כוונת מאמרו (ישעיה) "השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי" – אין בית למשכן אשר אני צריך אליהם כי "את כל אליה ידי עשתה". אבל צויתי לעשותם כדי להשריש בלבם השגחתו. והוא אמרו: "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי".

מה מבקש הפסוק האחרון לומר? מאיזו סכנה בא המשכן להציל את הבאים בשעריו? האם פירוש זה משכנע? האם תוכלו לבאר מה מעכב מלהשתכנע בפירוש?

מרטין **בובר** חקר ומצא 7 הקבלות שמונחות לפניכם בחלקן – מהי המשמעות של הקבלה זו?

Comment [3a]: מרטיין (מרדכי) בובר (1878-1965), פילוסוף ישראלי-אוסטרי יהודי [נמנה על הזרם האויסטנציאליסטי], מעבד מעשיות ומחנך. כתביו עסקו בתודעה דתית, ביחסים בין-אישיים ובענייני קהילה. מפעליו המרכזיים היו איסוף וסיפור מחדש של מעשיות חסידיות, תרגום התנ"ך לשפה הגרמנית ופיתוח משנתו הדיאלוגית. בובר השתייך לציוניות הרוחניות והיה פעיל מאוד בקהילות יהודיות וחינוכיות בגרמניה ובישראל. ידוע גם במשנתו הסוציאליסטית

משכן	בריאת העולם
<p>שמות פרק כה ח, יז, יח וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם: וַעֲשִׂיתִּי כַּפֹּת זָהָב וְעִשִׂיתִּי שָׁנִים פְּרָבִים זָהָב ועוד כ-200 פעמים</p>	<p>בראשית פרק א ז, טז, כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת הַרְקִיעַ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת חֵמַת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וכך 7 פעמים</p>
<p>שמות פרק כד טז וַיִּשְׁפֹּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מֵתוֹךְ הָעָנָן:</p>	<p>שמות פרק כ יא כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי</p>
<p>ספר שמות פרק לט - מ (לב) וַתְּכַל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֱלֹהִים מוֹעֵד סֵפֶר (לג) ... וַיִּכַּל מֹשֶׁה אֶת הַמִּלְאָכָה:</p>	<p>בראשית פרק ב א-ב וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה...</p>
<p>ספר שמות פרק לט (מג) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמִּלְאָכָה וַהֲנִיחָה עִשׂוֹ אֶת הַבְּאֵשֶׁר צִנָּה יְהוָה בֵּן עֵשׂוֹ</p>	<p>בראשית פרק א לא וַיִּרְא אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַהֲנִיחָה טוֹב מְאֹד...</p>
<p>וַיִּבְרָךְ אֶת תָּם מֹשֶׁה:</p>	<p>בראשית פרק ב ג וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי</p>

נחמה ליבוביץ מסכמת השוואה זו כך:

ה' ברא שמים וארץ וכל אשר במ שיהיו מקום מגורי אדם, וברא אותם בששת ימים וינח ביום השביעי – כך נקרא משה ביום השביעי לענן למען יראה את תבנית המשכן שעליו להקים, כדי שיהיה מקום משכן ה' עלי אדמות. שומה על האדם להידמות לבוראו בדרכו ובמידו והוטל עליו להיות שותף עמו במעשה בראשית.

בשיעור נעמוד על אופיו של המשכן ומשמעותו דרך יצירת המשאבים לכינונו. לשם כך נעיין במספר פרשיות שמי שהספיק לסיים את הלימוד מוזמן לקרוא אותן:

1. שמות כה א-י
2. שמות ל יא-יח
3. סוגיית הסדר – ראו רש"י:

רש"י על שמות פרק לח פסוק כב

ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה - אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן אמר לו בצלאל מנהג עולם לעשות תחלה בית ואח"כ משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה א"ל משה בצל אל היית כי בוודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה המשכן תחלה ואח"כ עשה כלים

Comment [4a]: נחמה ליבוביץ

(1905-1997). הייתה פרשנית מקרא, מורה ומחנכת. היא חידשה דרך לימוד חידשה בתנ"ך, לפי המפרשים, ועל ידי כך קישרה בין אלפי אנשים לספר הספרים של העם היהודי. עשרות שנים לפני שהחלה להתעוררות בלימוד התורה אצל נשים דתיות, נחמה ליבוביץ הייתה מורת תנ"ך מובילה. זוכת פרס ישראל.